

Link article (Style APA): Prokhorenko L. I. (2022). Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs. *Insight: the psychological dimensions of society*, 8, 111-123. DOI: 10.32999/2663-970X/2022-8-8

Link article (Style DSTU 8302: 2015): Prokhorenko, L. I. Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs. *Insight: the psychological dimensions of society*, 2022, 8, 111-123. DOI: 10.32999/2663-970X/2022-8-8

UDC [159.922.76+159.922.76-056.45]:376.091.21

Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs

Обдарованість як асинхронний розвиток дітей з особливими освітніми потребами

Received: May 12, 2022

Accepted: November 14, 2022

Prokhorenko Lesia Ivanivna

Doctor of Psychology, Full Professor, Director
Mykola Yarmachenko Institute
of Special Pedagogy and Psychology,
Ukraine
lesya-prohor@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-5037-0550>

Прохоренко Леся Іванівна

доктор психологічних наук, професор,
директор
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка, Україна
lesya-prohor@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-5037-0550>

Abstract

The research purpose is to clarify the features of asynchronous development of gifted children with psychophysical disorders that will be a substantial argument for shaping a differentiated approach to teaching such children amidst inclusion. **Methodology and methods.** It is substantiated that the methodological provision is the interpretation of the phenomenon of giftedness as asynchronous development, which stipulates special needs and provides for the creation of conditions for their satisfaction. It was applied a retrospective analysis, generalization and systematization of the scientific literature on the relevant problem; participation observation using the observation protocol and the author's survey. The study participants are inclusive classes with talented and gifted children with special educational needs (n=100) and teachers (n=25) who maintain the organization of an inclusive space and conduct classes with such students. **Results.** It was defined the features of asynchronous development of gifted children with special needs, as follows:

Анотація

Метою дослідження є з'ясування особливостей асинхронного розвитку обдарованих дітей, які мають певні психофізичні порушення, що складе важливу аргументацію у створенні диференційованого підходу навчання таких дітей в умовах інклюзії. **Методологія та методи.** Обґрунтовано, що методологічним положенням є тлумачення феномену обдарованості як асинхронного розвитку, що зумовлює особливі потреби і передбачає створення умов для їх задоволення. Застосовано ретроспективне аналізування, узагальнення і систематизація наукової літератури з окресленої проблеми; включене спостереження за респондентами з застосуванням протоколу спостереження, авторське анкетування. Учасниками дослідження є інклюзивні класи з талановитими і обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами (n=100) та вчителі (n=25), які забезпечують організацію інклюзивного простору та проводять заняття з такими учнями. **Результати.** З'ясовано особливості асинхронного розвитку

specifics of motivational, cognitive and social components, involving the deficiency of cognitive and adaptive skills, breach of socially acceptable norms, limited communication, etc. An experimental model of giftedness research, which contains the features of a gifted person at four levels: psychophysiological, psychological, socio-psychological and pedagogical, was elaborated. **Conclusions.** The main issues which need urgent addressing were summarized, including adherence to the principle of the best interests of gifted children with special needs and the application of a comprehensive approach to ensure their right to access to high-quality educational and social services. Emphasis was placed on the development of teaching & learning materials for alternative forms of education and the upbringing of gifted children.

Keywords: special psychology, internal dyssynchrony, rapid-development intelligence, non-verbal communication, inclusive space.

Introduction

The approach to giftedness as a single integrative structure, which is evident at all levels of individual personality development, became widespread in psychology in the 70s of the 20th century.

The works of many foreign and Ukrainian scientists cover the phenomenon of giftedness, its factors, structure, and particularities of identification and development. In particular, intellectual abilities have been analyzed in the structure of individual giftedness (Bain et al. 2006; Krutzinna, 2016; Silverman, 1998; 2003). The multifactorial models of giftedness containing motivation, creativity, and exceptional abilities were studied (Antonova, 2007; Molyako et al., Musyka, 2002). Scientists interpret giftedness as a rather persistent characteristic of individual manifestations of intelligence which grow with age; a much higher level of a child's achievement in a particular activity compared with the achievements of other children of the same age.

The issue of training, development, and support of children with special educational needs, including gifted ones, is the research scope of special psychology and pedagogy specialists (Prokhorenko et al., 2021; 2022; Prokhorenko & Kostenko, 2020; Romanenko, 2020; Yakovleva, 2019). Researchers emphasize that following age periodization, each age group is characterized by common physiological, mental, psychologi-

дiтей з особливими потребами, якi мають обдарованiсть, до яких вiднесено: специфiчнi особливостi мотивацiйноi, когнiтивної та соцiальної складових, зокрема, дефiцит когнiтивних та адаптивних навичок, недотримання суспiльно прийнятних соцiальних норм, обмежене спiлкування тощо. Розроблено експериментальну модель дослiдження проблеми обдарованостi, що мiстить особливостi обдарованої особистостi на чотирьох рiвнях: психофiзiологiчному, психологiчному, соцiально-психологiчному та педагогiчному. **Висновки.** Узагальнено основнi питання, якi потребують нагального вирiшення, зокрема дотримання принципу найкращих iнтересiв обдарованих дiтей з особливими потребами та застосування комплексного пiдходу з метою забезпечення iхнього права на доступ до якiсних освiтнiх i соцiальних послуг. Акцентовано увагу на розробцi навчально-методичного забезпечення альтернативних форм навчання i виховання таких дiтей.

Ключовi слова: спецiальна психологiя, внутрiшня дисхронiя, випереджувальний iнтелект, невербальна комунiкацiя, iнклюзивний простiр.

Вступ

У галузi психологiї в 70-х рр. ХХ сторiччя набуває поширення пiдхiд до обдарованостi як єдиної iнтегративної структури, що виявляється на всiх рiвнях iндивiдуального розвитку особистостi.

Феномен обдарованостi, її чинники, структуру, особливостi iдентифiкацiї та розвитку висвітлено у працях багатьох зарубiжних та українських учених. Зокрема, дослiджено iнтелектуальнi здiбностi у структурi обдарованостi особистостi (Bain et al. 2006; Krutzinna, 2016; Silverman, 1998; 2003). Дослiджено мультифакторнi моделi обдарованостi, що мiстять мотивацiю, креативнiсть, винятковi здiбностi (Антонова, 2007; Моляко та iн., Музика, 2002). Пiд обдарованiстю вчені розумiють доволi стiйкi особливостi саме iндивiдуальних про-явiв iнтелекту, що з вiком зростають; значно вищий рiвень досягнень дитини у конкретнiй дiяльностi, порiвняно з досягненнями iнших дiтей цього ж вiку.

Проблема навчання, розвитку, пiдтримки дiтей з особливими освiтнiми потребами, у тому числi обдарованих, є предметом дослiджень фахiвцiв у сферi спецiальної психологiї та педагогiки (Prokhorenko et al., 2021; 2022;

cal, social and personal indicators of the child's development, which correspond to neurotypical development. However, gifted children with psychophysiological disorders have individual development specifics, which touch upon not only mental or physical disorders but also other special needs, i.e., these may be advanced needs, both socio-cultural and intellectual which are within the norm in neurotypical children. Scientists explain that the causes and characteristics of difficulties and problems experienced by gifted students with special needs are driven by the specifics of their psyche and personal qualities. Gifted children often need substantial help during their development as they face problems related primarily to their psychological, personal, cognitive, and emotional needs.

Hypothesis. The development of an experimental model of giftedness will facilitate diagnosing the asynchronous development of gifted children with special needs, including distinguishing instrumental and motivational components. It, in turn will make it possible to formulate conceptual provisions and methods for giftedness development in children with special needs.

Research purpose. To clarify the features of asynchronous development of gifted children with psychophysiological disorders that will be a substantial argument for shaping a differentiated approach to teaching such children amidst inclusion.

Methodology and methods

In the context of studying gifted children, most scientists convey giftedness as asynchronous development (Matveieva, 2014; Moliako, 1999; Morelock, 1996; Muzyka, 2002; Silverman). The conceptual methodological provision entails the interpretation of special needs of giftedness as uneven development in various aspects, including mental, emotional, social, etc. Such conclusions give grounds to state that gifted children with psychophysical disorders have double special needs, which impose certain specifics on their worldview, communication, and activity, and require other approaches during education, upbringing and development.

Research methods: retrospective analysis, generalization and systematization of scientific

Prokhorenko & Kostenko, 2020; Romanenko, 2020; Yakovleva, 2019). Дослідники наголошують, що відповідно до вікової періодизації, для кожної вікової групи є загальноприйняті фізіологічні, психічні, психологічні, соціальні і особистісні показники розвитку дитини, які відповідають нормотиповому розвитку. Втім, обдаровані діти з особливостями психофізичного розвитку мають певні індивідуальні особливості в розвитку, які охоплюють не лише певні психічні чи фізичні порушення, а й інші особливі потреби, зокрема це можуть бути потреби завищеного характеру, як соціокультурні так і інтелектуальні, які у дітей з нормотиповим розвитком є у межах загальноприйнятої норми. Вчені пояснюють причини й характеристики труднощів і проблем обдарованих учнів з особливими потребами специфікою їхньої психіки та особистісними якостями. Такі обдаровані діти часто потребують суттєвої допомоги у процесі свого розвитку, через те, що стикаються з низкою проблем, пов'язаних у першу чергу з їхніми психологічними, особистісними, пізнавальними, емоційними потребами.

Гіпотеза. Розробка експериментальної моделі обдарованості дозволить з'ясувати асинхронність розвитку обдарованих дітей з особливими потребами, зокрема виокремити інструментальні і мотиваційні складові. Це у свою чергу уможливить розробку концептуальних положень та методики розвитку обдарованості дітей з особливими потребами.

Мета дослідження. З'ясувати особливості асинхронного розвитку обдарованих дітей, які мають певні психофізичні порушення, що складе важливу аргументацію у створенні диференційованого підходу в навчанні дітей в умовах інклюзії.

Методологія та методи

У контексті вивчення обдарованих дітей значна частина вчених обдарованість пояснює як асинхронний розвиток (Матвеева, 2014; Моляко, 1999; Morelock, 1996; Музыка, 2002; Silverman). Концептуальним методологічним положенням є тлумачення особливих потреб обдарованості як нерівномірного розвитку у різних аспектах, зокрема психічного, емоційного, соціального

literature on the relevant problem; participation observation using the observation protocol and the author's survey.

Participants: inclusive classes with talented and gifted children with special educational needs (n=100) and teachers (n=25) who maintain the organization of an inclusive space and conduct classes involving such students.

Results

In recent decades, there has been an increased interest of scientists and practitioners in gifted children. In academic circles, it is widely believed that giftedness is not only a full-fledged but also promising development of a child. In most children, their tireless cognitive activity and early self-regulation can be valid predictors of talent.

It is theoretically justified that 15.0-30.0% of children have giftedness among the general age sample. A potentially gifted child may have a high propensity to a variety of activities, including educational, musical, artistic, sports, and others, or have developed leadership and organizational abilities. Among the total number of gifted children, 3.0-5.0% are children with special educational needs, who are gifted in a particular area. As mentioned above, their double special needs cause significant difficulties in social adaptation, communication, education, performance, etc. Therefore, it necessitates the elaboration of innovative approaches to the development of their giftedness.

Based on theoretical analysis, two scientific approaches are applied to render the essence of giftedness following a specific disorder and special needs of gifted children:

1) children with harmonious cognitive, psychomotor, regulatory, personal, speech, and other types of mental development. In this context, there is a child's developmental acceleration. The educational activities of such a child should contain development programs given his/her characteristics;

2) children with disharmonious development. There are disorders in the emotional-motivational, intellectual, mnemonic, and social aspects. It entails the specifics of individual development features compared to neurotypical characteristics, which can be evident in developmental acceleration or delay.

та ін. Такі висновки дають підстави стверджувати, що обдаровані діти з порушеннями психофізичного розвитку мають подвійні особливі потреби, що накладають певну специфіку на їх світосприйняття, спілкування, діяльність, й потребують інших підходів в процесі навчання, виховання і розвитку.

Методи дослідження: ретроспективне аналізування, узагальнення і систематизація наукової літератури з окресленої проблеми; включене спостереження за респондентами з застосуванням протоколу спостереження, авторське анкетування.

Учасники: інклюзивні класи з талановитими і обдарованими дітьми з особливими освітніми потребами (n=100) та вчителі (n=25), які забезпечують організацію інклюзивного простору та проводять заняття з такими учнями.

Результати

У останні десятиріччя спостерігається підвищений інтерес науковців і практиків до обдарованих дітей. У наукових колах поширюється думка, що обдарованість є не лише повноцінним, але і перспективним розвитком дитини. У більшості дітей їхня невтомна пізнавальна активність і рано сформована саморегуляція можуть бути дійсними провісниками таланту.

Теоретично обґрунтовано, що 15.0-30.0% дітей мають обдарованість поміж загальної вікової вибірки. Потенційно обдарована дитина може мати високу схильність у різноманітних видах діяльності, зокрема у навчальній, музичній, художній, спортивній й інших, або мати розвинені лідерські і організаторські здібності. Серед загальної кількості обдарованих дітей, – 3.0-5.0% - це діти з особливими освітніми потребами, які мають обдарованість у тій чи іншій сфері. І як йшлося вище, їхні подвійні особливі потреби, спричиняють значні труднощі в соціальній адаптації, комунікації, навчанні, діяльності й ін., що зумовлює створення інноваційних підходів до розвитку їхньої обдарованості

На основі теоретичного аналізування виокремлено два наукових підходи щодо пояснення сутності обдарованості, відповідно до певного порушення і певних особливих потреб обдарованості дітей:

In their conclusions, scientists note that in most cases, such children are maladjusted in behavior, learning, or mental development. Development asynchronies are often manifested at mental and biological levels; they are combined with a high order of intelligence, emotional-voluntary sphere, cognitive activity, speech development, etc. The above is followed by a heightened interest in those activities which meet their giftedness.

Generalization of theoretical data made it possible to specify the main characteristics of the manifestation of peculiarities of various types of asynchronies in gifted children with psychophysical development disorders, which become apparent in asynchronous mental and mnemonic development and the development of fine and gross motor skills; emotional-voluntary and mental development; emotional-motivational and speech development; writing and speech disorders; disturbance between internal-cognitive and internal-speech development; immature self-regulation, etc.

Asynchronous development, in particular, accelerated cognitive development, which is often observed in gifted children with sociocultural needs, can have various traits of social maladaptation. Scientists interpret it as autism or autism spectrum disorders (ASPs) when it refers to developmental disorders of a highly intellectual child in terms of social interaction, communication and imagination. Highly intelligent children are characterized by a lack of nonverbal communication skills, limited empathy towards peers and physical immaturity, etc. Asynchronous development is the acceleration of intellectual and non-verbal communication.

The present study of asynchronies in children with special needs showed that gifted children have some asynchronies, as follows:

1) peculiarities of the emotional sphere's development, since these children face problems associated with an unstable and often negative affective state. According to the study, 95.0% of gifted children, to some extent, have impairments in the functioning of emotional intelligence, which triggers their developmental disorders, for example, children with ASD (autism spectrum disorders);

2) psychological discomfort, a high level of anxiety, and frustration. The mentioned was

1) діти з гармонійним, зокрема пізнавальним, психомоторним, регуляторним, особистісним, мовленнєвим та іншими видами психічного розвитку. У цьому контексті спостерігається випереджувальний розвиток дитини. У навчальній діяльності такої дитини слід використовувати розвивальні програми з урахуванням її індивідуальних особливостей;

2) діти з дисгармонійним розвитком. Спостерігаються порушення у емоційно-мотиваційному, інтелектуальному, мнемічному, соціальному аспектах і полягає у своєрідності індивідуальних особливостей розвитку порівняно з нормотиповими характеристиками, що може відобразитися як прискоренням, так і затримкою розвитку.

У своїх висновках дослідники свідчать, що у більшості випадків це дезадаптовані діти в поведінці, навчанні чи психічному розвитку. Часто асинхронії розвитку виявляються як на рівні психіки так і на біологічному рівні й поєднуються з високими показниками інтелекту, емоційно-вольової сфери, пізнавальної діяльності, мовленнєвого розвитку тощо, що супроводжується завищеним інтересом до тих видів діяльності, які відповідають їх обдарованості.

Узагальнення теоретичних даних дало змогу виокремити основні характеристики прояву особливостей різних видів асинхроній обдарованих дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які виявляються у: нерівномірності мисленнєвого, мнемічного розвитку та розвитку дрібної і великої моторики; емоційно-вольового і розумового розвитку; емоційно-мотиваційного і мовленнєвого розвитку; порушенні здатності до письма та вимови; порушенням між внутрішньо-мисленнєвим і внутрішньо-мовленнєвим розвитком; недорозвитку саморегуляції тощо.

Асинхронність розвитку, зокрема випереджувальний інтелектуальний розвиток, який нерідко спостерігається у обдарованих дітей з соціокультурними потребами, може супроводжуватися різними проявами соціальної дезадаптації. Вчені його інтерпретують як аутизм або розлади аутистичного спектру коли йдеться про порушення психічного розвитку високоінтелектуальної дитини у сфері соціальної взаємодії, комунікації та уяви. Такі

found in 57.0% of children with ASD and ADHD (attention deficit hyperactivity disorder). Such children may conceal their emotional state or vice versa, show aggression, be confined, or be too active and destructive. They perceive society differently: it is often difficult for them to interact with peers and adults – on the surface, it seems they enjoy loneliness. The children have alalia and motor impairments; they do not make eye contact during communication and do not react to their names; there is a delay in physical development, etc., that causes poor social interaction;

3) formation of ultralow self-esteem, self-criticism, and an inability to realize potential opportunities. For example, in practice, such features are found in about 78.0% of gifted children with visual and musculoskeletal disorders. Gifted children usually cannot manifest themselves in a group; they do not find common ground with other peers and often become a target for jeers and persecution by classmates. They are not well set up physical; they are not able to ascertain themselves in the peer group; they avoid conflicts in communication and learning difficulties, etc.;

4) ambivalence in personal development. On the one hand, such children succeed in school: they are resourceful, have a high level of intelligence, and often make progress in one or more activities, for example, high mathematical and artistic abilities (observed in 46.0% of children with ASD). On the other hand, the positive personal qualities of a gifted child both help him/her achieve high results in creative activity and become a source of conflicts of an emotional and behavioral nature;

5) external asynchrony is observed at the level of sociocultural and socio-adaptive difficulties (found in 72.0% of gifted children with neurotypical development and 90% of children with sensorimotor development disorders). Thus, there are difficulties in interaction in micro- and macro-society (family, school) and obtaining information using sign language, usually driven by barriers in learning, adaptation to the conditions of the social environment, assimilation of norms of behavior or values of the new social environment, etc.

Studies of giftedness conducted in inclusive classes allow holding that the status of talented and gifted children with special educational needs,

діти при високих показниках інтелекту відрізняються відсутністю здібностей до невербальної комунікації, обмеженою емпатією у ставленні до однолітків та фізичною несформованістю тощо. Асинхронність розвитку є випередженням інтелектуальної невербальної комунікації.

Проведене нами дослідження асинхроній у дітей з особливими потребами засвідчило, що такі обдаровані діти мають певні асинхронії, зокрема:

1) особливості розвитку емоційної сфери, оскільки у цих дітей є проблеми, пов'язані з нестійким і часто негативно забарвленим афективним станом. Згідно дослідження, у 95.0% особливо обдарованих дітей у тій, чи іншій мірі, відзначаються труднощі функціонування емоційного інтелекту, які породжують проблеми розвитку обдарованих, наприклад це діти з РАС (розлади аутистичного спектра);

2) психологічний дискомфорт, високий рівень тривожності та фрустрованості. Виявлено у 57.0% дітей з РАС та ГРДУ (гіперактивними розладами та дефіцитом уваги). Ці діти свій емоційний стан можуть приховувати або навпаки виявляти агресію, бути замкнутими або надто активними та деструктивними. Такі діти по іншому сприймають соціум, часто їм важко взаємодіяти з однолітками та дорослими, з погляду зі сторони, здається, що вони любляють самотність. Цим дітям притаманно відсутність мови, порушення моторики, вони не фокусують погляд на очах під час комунікації, не реагують на своє ім'я, спостерігається затримка фізичного розвитку та ін., що призводить до порушення соціальної взаємодії;

3) формування неадекватно пониженої самооцінки, критичності до себе, нездатності реалізувати потенціальні можливості. До прикладу, на практиці такі особливості зустрічаються близько у 78.0% обдарованих дітей з порушеннями зору та з порушеннями опорно-рухового апарату. Такі обдаровані діти часто не можуть реалізувати себе у колективі, не знаходять спільної мови з іншими однолітками, часто стають об'єктами насмішок і переслідувань з боку однокласників. Вони недостатньо фізично розвинені, не вміють утвердитися в групі однолітків, уникають

including those with disabilities, is declarative, as in real life they often lack the attention of the multidisciplinary team and social service professionals (Aniskina, 2005).

The obtained theoretical data prompted the clarification of teachers' understanding of giftedness. Thus, teachers were surveyed on the principles of working with gifted students; identification of the qualities which a teacher should possess when working with gifted children; the main determinants which significantly affect the manifestations and development of a child's abilities; the need for assistance in the learning process; major challenges of gifted children.

The study results showed that approximately 80.0% of teachers name the following features of giftedness: criticality assessment, the ability to use the acquired knowledge in a new situation, maintenance of a logical sequence of thoughts, availability of a large vocabulary, high indicators of abstract thinking, easy adaptability to an immediate situation, an energy level, freedom of neurotic tensions, etc.; however, they do not associate the emergence of such abilities with asynchronous development but with a high learning level. Only 15.0% of respondents associate the development of giftedness with the unevenness of a child's development.

More than 60.0% of teachers attribute the following to the main problems of gifted children with psychophysical development disorders faced in training: the inconsistency of curriculum with a child's giftedness, preference for the traditional learning approach, orientation to reproductive methods of teaching, insufficient number of out-of-school electives, etc. Some teachers believe that the problems of giftedness are excessive curiosity, which creates additional concerns in a lesson and distracts from the main topic.

About 70.0% of teachers share the same opinion that gifted children with neurotypical development are the least in need of psychological and pedagogical assistance in education since they are considered successful. At the same time, they note that gifted children with special psychophysical needs, including those with disabilities, have difficulties in personality and life spheres.

More than 60.0% of respondents are incurious about the subject and considerations

конфліктів у спілкуванні та труднощів у навчанні тощо;

4) амбівалентність в особистісному розвитку. З одного боку, такі діти успішні в навчанні, винахідливі, мають високий рівень інтелекту, часто виявляють успіхи в одній або декількох видах діяльності, наприклад високі математичні і художні здібності (спостерігається у 46.0 % дітей з РАС). З іншого – позитивні особистісні якості обдарованої дитини, як допомагають їй досягати високих результатів у сфері її творчої діяльності, так і стають джерелом конфліктів емоційного та поведінкового характеру;

5) зовнішня асинхронія – спостерігається на рівні соціокультурних та соціоадаптивних труднощів (зафіксовано у 72.0% обдарованих дітей з нормотиповим розвитком та 90% дітей з порушеннями сенсомоторного розвитку). Зокрема, виникають труднощі у взаємодії в мікро- і макросоціумі (родина, школа), отримання інформації засобами жестової мови, які часто полягають у наявності бар'єрів в процесі навчання, пристосування до умов соціального середовища, засвоєння норм поведінки чи цінностей нового соціального оточення тощо.

Дослідження обдарованості, проведені в інклюзивних класах, дає змогу стверджувати, що статус талановитих і обдарованих дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, є фактично декларативним, оскільки в реальному житті вони часто залишаються поза увагою фахівців мультидисциплінарної команди та соціальних служб (Аніскіна, 2005).

Отримані теоретичні дані спонукали до з'ясування розуміння вчителями обдарованості. Відповідно, було проведено анкетування педагогів щодо принципів роботи з обдарованими учнями; з'ясування якостей, якими має володіти вчитель в роботі з обдарованими дітьми; основних детермінант, які істотно впливають на прояви і розвиток здібностей дитини; необхідності надання допомоги в процесі навчання; основних проблем обдарованих дітей.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що орієнтовно 80.0% педагогів до основних рис обдарованості відносять:

of psychological and pedagogical support for gifted children with special psychophysical needs, among them: 25.0% of teachers find creating conditions for the holistic development of gifted children necessary; 15.0% of teachers rely on the cooperation between family and school; 10.0% of respondents prioritize a gifted child's social status and interpersonal relations in micro and macro society, and the same number of specialists emphasize the social and pedagogical support of gifted children.

The survey data on the understanding of giftedness and work with gifted students, involving those with mental or physical disorders or disabilities, allow stating that the following prevails in the interpretation of giftedness: paradoxical, contradictory and uncertain information, a lack of understanding of such children, the dependence of dealing with such children on the availability of a teacher's skills to work with such children and teaching & learning materials, etc.

Given the results obtained, a comprehensive research methodology was developed while studying the giftedness of children with special needs, including those with disabilities. It entails the examination of psychophysiological, psychological, socio-psychological, and pedagogical indicators of giftedness. The research at the psychophysiological level facilitated clarifying how active a child is during the activity. At the psychological level, individual characteristics of cognitive activity, personal traits, etc. were determined. In particular, it is about voluntary attention, motivation to achieve a goal under a particular which attracts a child, the desire to participate in search activities, etc. The study of socio-psychological determinants made it possible to establish the progress in activities over a long period and analyze the impact of interpersonal relations and an individual style of communication. In this context, the main features of giftedness include high intelligence, a personal system of values, fantasy formation, a large vocabulary, extreme sensitivity to non-verbal communication, etc. In pedagogical terms, it was analyzed the conceptual model of talent development, in particular, the drafting of curricula and the elaboration of innovative methods of work

критичність оцінки, вміння переносити отримані знання у нову ситуацію, зберігають логічну послідовність думок, мають багатий словниковий запас, мають високі показники абстрактного мислення, легко пристосовуються до нової ситуації, енергійні, вільні від невротичних напружень тощо, але не поєднують виникнення таких здібностей з асинхронним розвитком, а пояснюють високим рівнем навчання. Лише 15.0% опитаних, розвиток обдарованості асоціюють з нерівномірністю розвитку дитини.

Понад 60.0% вчителів до основних проблем обдарованих дітей з порушеннями психофізичного розвитку в процесі навчання віднесли, зокрема, невідповідність навчально-програмового забезпечення обдарованості дитини, надання переваги традиційному підходу в навчанні, орієнтацію на репродуктивні методи викладу, недостатню кількість позашкільних факультативів тощо. Частина педагогів проблемами обдарованості вважають надмірну цікавість, що створює додаткові проблеми на уроці і відволікає від розкриття основної теми.

Близько 70.0% вчителів дотримуються тотожної думки, що обдаровані діти з нормативним розвитком найменше потребують психолого-педагогічного супроводу в навчанні, оскільки вони вважаються успішними, втім відзначають, що обдаровані діти з особливими психофізичними потребами, у тому числі з інвалідністю, мають труднощі в різних сферах особистості і життєдіяльності.

Понад 60.0% опитаних погано орієнтуються в змісті й питаннях психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей з особливими психофізичними потребами, серед них: 25.0% вчителів вважають необхідність створення умов для всебічного розвитку таких обдарованих дітей; 15.0% педагогів покладаються на співпрацю сім'ї і школи; 10.0% опитаних надають вагу соціальному статусу і міжособистісним стосункам обдарованої дитини в мікрота макросоціумі і така ж кількість фахівців наголошують саме на соціально-педагогічному супроводі обдарованих дітей.

Отримані дані опитування практиків щодо розуміння обдарованості і роботи

for the advancement of motivational, cognitive, and social components, involving the development of intellectual and adaptive skills and other abilities of a child.

The research findings contributed to the formulation of a giftedness research model, which specifies the particularities of a gifted person at the psychophysiological, psychological, socio-psychological and pedagogical levels.

We assume that the building of an experimental giftedness model will make it possible to find out the component structure of giftedness of children with special needs, involving instrumental and motivational components. It will facilitate the formulation of conceptual provisions and methods for giftedness development in children with special needs.

In the instrumental aspect of giftedness, the study stipulates determining the availability of specific strategies in child activities; the performance of the gifted child, effective involvement in educational activities; the elaboration of variable

з обдарованими учнями, зокрема з тими, які мають певні психічні чи фізичні порушення або інвалідність, дають змогу стверджувати, що в розумінні обдарованості переважає парадоксальна, суперечлива й невизначена інформація, нерозуміння таких дітей, залежність роботи з такими дітьми від наявності вмінь педагога працювати з такими дітьми та навчально-методичного забезпечення тощо.

Зважаючи на отримані результати, в процесі дослідження обдарованості дітей з особливими потребами, в тому числі з інвалідністю, розроблено комплексну методiku дослідження, що містила вивчення психофізіологічних, психологічних, соціально-психологічних, педагогічних показників обдарованості. Вивчення на психофізіологічному рівні дало змогу з'ясувати на скільки активна дитина в процесі діяльності. На психологічному рівні було визначено індивідуальні особливості пізнавальної діяльності, особистісних рис тощо. Зокрема, мова йде про довільність уваги, вмотивованість

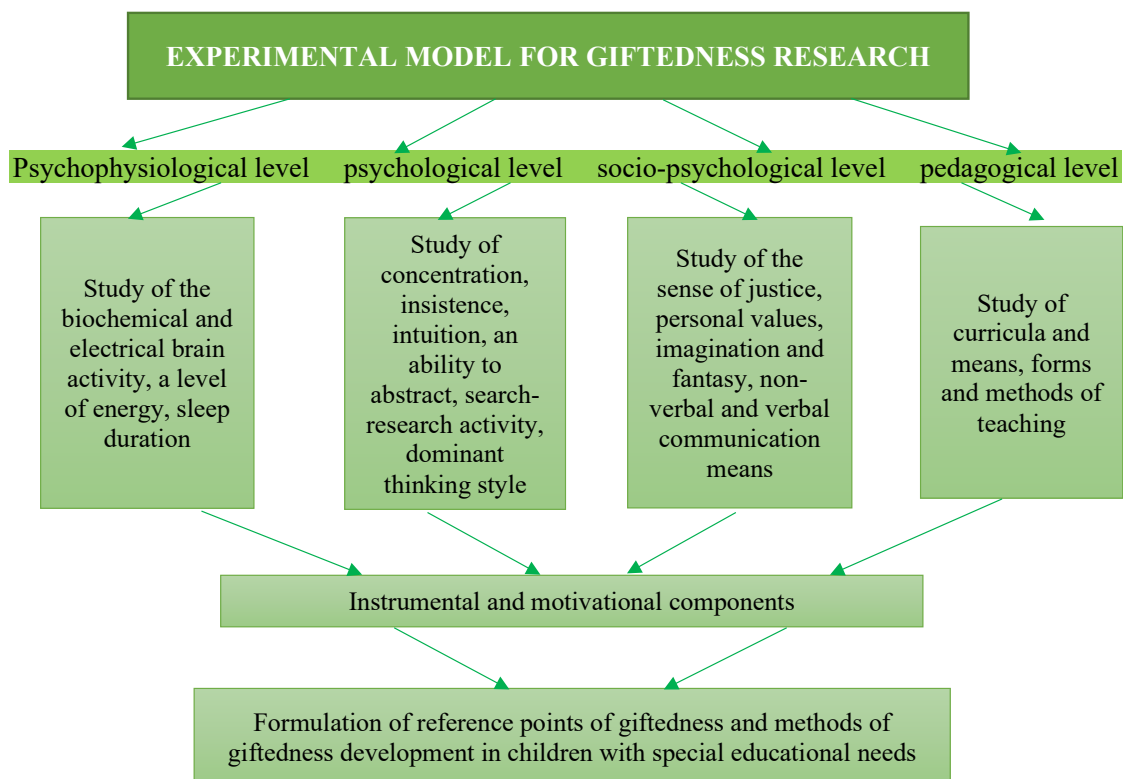

Figure 1. Experimental model for giftedness diagnosis

Рис. 1. Експериментальна модель діагностики обдарованості

ways of performing activities in new conditions or situations; the statement of new goals for activities and a new vision of the situation; the self-sufficiency of the self-regulation system; individualization of ways of activities; the pace of learning; diligence.

The motivational aspect of giftedness research provides for the study of the coherence of actions based on own motives or program goals, which is an indicator of self-orientation or success orientation; cognitive need; criticism for the results of one's own activities; behavior.

In our opinion, the practical implementation of the developed model of the giftedness of children with special needs, firstly, will make it possible to understand a child's penchant for specific activities and elaborate a program for developing giftedness properties; secondly, it will determine the informational, psychological-pedagogical, and organizational-pedagogical conditions for the work of specialists with such children. In the development of gifted students with special educational needs, it is crucial to provide teachers with the necessary assistance in reconsidering the knowledge of the psychology of a gifted child, concepts related to children's giftedness among children with special educational needs and favorable conditions for their education and upbringing.

Thus, studies of gifted children should conduct a psychological and pedagogical assessment of the development of giftedness of children with psychophysical developmental disorders and find their personal needs and problems. In addition, an essential area of diagnostics is the assessment of the socio-adaptive capabilities and sociocultural difficulties of gifted children; inclusion in the educational process and the level of interpersonal communication and relationships, etc.

Summarizing the above, it should be said that the phenomenon of the giftedness of children with special needs should cover the study of various psychological, pedagogical and social aspects.

Moreover, it is crucial to study the negative characteristics of the personality of gifted children with special needs, namely, inaction in joint activities, indifference to public needs, inappropriate behavior, a low level of emotional communication, and others. Such children are

на досягнення цілі в певній діяльності, яка її приваблює дитину, бажання долучатися до пошукової діяльності тощо. Вивчення соціально-психологічних детермінант дало змогу з'ясувати успішність в діяльності за тривалий час та вивчити вплив міжособистісних стосунків й індивідуальний стиль спілкування. У цьому контексті до основних рис обдарованості віднесено: високий інтелект, власну систему цінностей, фантазування, багатий словниковий запас, надзвичайну чутливість до невербального спілкування тощо. У педагогічному плані проаналізовано концептуальну модель розвитку обдарованості, зокрема створення навчальних програм, розроблення інноваційних методів роботи щодо розвитку мотиваційної, когнітивної та соціальної складових, зокрема, розвитку інтелектуальних та адаптивних навичок й інших здібностей дитини.

Отримані результати дослідження сприяли розробленню моделі дослідження проблеми обдарованості, що містить особливості обдарованої особистості на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному і педагогічному рівнях.

Ми передбачаємо, що розробка експериментальної моделі обдарованості дасть змогу з'ясувати компонентну структуру обдарованості дітей з особливими потребами, зокрема інструментальні і мотиваційні компоненти, що уможливить розробку концептуальних положень та методик розвитку обдарованості дітей з особливими потребами.

У інструментальному аспекті обдарованості дослідження передбачатиме з'ясування: наявності специфічних стратегій діяльності дитини; продуктивність обдарованої дитини, ефективно залучення до навчальної діяльності; вироблення варіативних способів виконання діяльності в нових умовах або ситуаціях; постановка нових цілей діяльності та нового бачення ситуації; самодостатності системи саморегуляції; індивідуалізації способів діяльності; темп навчання; працелюбність.

Мотиваційний аспект дослідження обдарованості передбачатиме вивчення: узгодженості дій за власними мотивами чи за програмовими цілями, що є показником орієнтованості на себе чи на успіх; пізнавальної

often not motivated to succeed in learning subjects which are not interesting to them or do not correspond to their abilities.

Conclusions

We generalize that it is necessary to consider not only the age of a child but also the level of his/her asynchronous development to meet both the social and academic needs of gifted children with mental or physical development disorders.

An experimental model of giftedness research, which contains the features of a gifted personality at four levels: psychophysiological, psychological, socio-psychological and pedagogical, was developed.

It is noted that the psychological and pedagogical support of gifted children with psychophysical development disorders, including those with disabilities, should comprise a set of measures aimed at a comprehensive assessment of mental development, intelligence, social maturity, and the formation of the child as a subject of educational activity. The set of measures consists of: 1) diagnostics of the child's development, learning conditions and social adaptation; 2) drafting of individual programs for the development of the child's giftedness; 3) the creation of socio-psychological and organizational-methodological conditions for assistance to gifted children with socio-cultural needs; 4) diagnostics of the social development of such children; 5) psychological support of parents regarding the child's adaptation to society given his/her intellectual, cognitive, emotional, and physical capabilities.

The research perspective is to formulate a differentiated approach to the education of gifted children amidst inclusion and implement the principle of optimal interests of gifted children with special needs to guarantee their right to high-quality educational and social services.

References

- Aniskina, N. O. (2005). *Pedahohichna pidtrymka obdarovanosti [Pedagogical support for giftedness]*. Kyiv : VD "Shkilnyi Svit" [in Ukrainian].
- Antonova, O. E. (2007). *Teoretychni ta metodychni zasady navchannia pedahohichno obdarovanykh studentiv [Theoretical and methodical principles of teaching pedagogically gifted students]*. Zhytomyr : Vydavnytstvo ZhDU [in Ukrainian].

потреби; критичності до результатів власної діяльності; поведінки.

На нашу думку, впровадження у практику розробленої моделі обдарованості дітей з особливими потребами, по-перше, дасть змогу зрозуміти схильність дитини до певної діяльності та розробити програму розвитку тих чи інших задатків обдарованості, по-друге, дасть змогу визначити інформаційні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні умови діяльності фахівців щодо роботи з такими дітьми. Адже, важливе завдання щодо розвитку обдарованих учнів з особливими освітніми потребами, надання вчителям необхідної допомоги у переосмисленні знань стосовно психології обдарованої дитини, понять, пов'язаних з дитячою обдарованістю серед дітей з особливими освітніми потребами та сприятливих умов для їх навчання та виховання.

Отже, під час дослідження обдарованих дітей варто проводити психолого-педагогічну оцінку розвитку обдарованості дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а також з'ясувати особистісні потреби і проблеми таких обдарованих дітей. Поряд з цим, важливим напрямом діагностики має стати й оцінка соціоадаптивних можливостей та соціокультурних труднощів таких обдарованих дітей; включення в навчальний процес та рівня міжособистісного спілкування і взаємовідносин тощо.

Підсумовуючи означене, варто мовити, що феномен обдарованості дітей з особливими потребами має охоплювати вивчення низки психологічних, педагогічних і соціальних аспектів.

Поряд з цим, вкрай важливим видається вивчення негативних сторін особистості обдарованих дітей з особливими потребами, зокрема таких як: пасивність у спільній діяльності, байдужість до громадських потреб, неадекватна поведінка, низький рівень емоційно-забарвленого спілкування й інше. Часто такі діти не вмотивовані на успіх у вивченні тих предметів, які їм не цікаві або не відповідають їхнім здібностям.

Висновки

Узагальнюємо, що для задоволення як соціальних так і академічних потреб обдарованих

- Bain, S. K., Choate, S. M., & Bliss, S. L. (2006). Perceptions of developmental, social, and emotional issues in giftedness: Are they realistic? *Roeper Review*, 29(1), 41-48. <https://doi.org/10.1080/02783190609554383>
- Krutzinna, J. I. (2016). Cognitively enhanced children: the case for special needs and special regulatory attention. *Law, Innovation and Technology*, 8(2), 177-206. <https://doi.org/10.1080/17579961.2016.1250377>
- Molyako, V. A., Kulchitskaya, E. I., & Litvinova, N. I. (1995). *Psikhologiya detskoy odarennosti [Psychology of children's giftedness]*. Kyiv : Obshchestvo "Znaniye" Ukrainy [in Russian].
- Molyako, V. O. (1999). *Psikhologichni problemy obdarovanosti ta yii vyivlennia [Psychological problems of giftedness and its diagnostics]*. Kyiv : Mahistr-S [in Ukrainian].
- Morelock, M. J. (1996). On the nature of giftedness and talent: Imposing order on chaos. *Roeper Review*, 19(1), 4-12. <https://doi.org/10.1080/02783199609553774>
- Muzyka, O. L. (2002). Tekhnichna obdarovanist: tsinnisna rehuliatyia rozvytku [Technical giftedness: value regulation of development]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*, 2, 17-23 [in Ukrainian].
- Prokhorenko, L. I., & Kostenko, T. M. (2020). Research of psychological and pedagogical typologization of mental developmental delay of schoolchildren. *Insight: the psychological dimensions of society*, (4), 111-131. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-7>
- Prokhorenko, L., Popovych, I., Sokolova, H., Yarmola, N., & Forostian, O. (2021). Research on reflective-evaluative competence in pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 10(46), 138-151. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.13>
- Prokhorenko, L., Sokolova, H., Forostian, O., Kravets, Y., & Horbatiuk, O. (2022). Typology of competence characteristics of pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 11(55), 172-181. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.18>
- Romanenko, O. V. (2020). The development of sensory-perceptual processes of the psyche in conditions of norm and organic pathology (CP). *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 132-144. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-8>
- Silverman, L. K. (1997). The construct of asynchronous development. *Peabody Journal of Education*, 72(3-4), 36-58. <https://doi.org/10.1080/0161956X.1997.9681865>
- Silverman, L. K. (2003). The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society. *Roeper Review*, 17(2), 110-116. <https://doi.org/10.1080/02783199409553636>
- Silverman, L. K. (1998). Through the lens of giftedness.

дітей, які мають певні порушення психічного чи фізичного розвитку, варто брати до уваги не тільки вік дитини, а й рівень асинхронного розвитку.

Розроблено експериментальну модель дослідження проблеми обдарованості, що містить особливості обдарованої особистості на чотирьох рівнях: психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному та педагогічному.

Констатуємо, що психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей з особливостями психофізичного розвитку, у тому числі з інвалідністю, має містити комплекс заходів, які спрямовані на комплексну оцінку психічного розвитку, інтелекту, соціального розвитку та становлення дитини як суб'єкта навчальної діяльності. Віднесено до комплексу заходів: 1) діагностика розвитку дитини, умов навчання і соціальної адаптації; 2) створення індивідуальних програм розвитку обдарованості дитини; 3) розроблення соціально-психологічних та організаційно-методичних умов допомоги обдарованим дітям, які мають потреби соціокультурного характеру; 4) діагностика соціального розвитку таких дітей; 5) психологічний супровід батьків, щодо адаптації дитини до соціуму з урахуванням її інтелектуальних, когнітивних, емоційних і фізичних можливостей.

Перспективу дослідження складає створення диференційованого підходу навчання обдарованих дітей в умовах інклюзії, реалізація принципу оптимальних інтересів обдарованих дітей з особливими потребами з метою забезпечення їхнього права на доступ до якісних освітніх і соціальних послуг.

Список використаних джерел

- Аніскіна Н. О. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ: ВД "Шкільний Світ", 2005. 128 с.
- Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с
- Bain S. K., Choate S. M., Bliss S. L. Perceptions of developmental, social, and emotional issues in giftedness: Are they realistic?, *Roeper Review*, 29(1), 2006. P. 41-48, <https://doi.org/10.1080/02783190609554383>
- Krutzinna J. I. Cognitively enhanced children: the case for special needs and special regulatory attention,

Giftedness as asynchronous development of children with special educational needs

- Roepers Review*, 20(3), 204-210. <https://doi.org/10.1080/02783199809553892>
- Yakovleva, S. D. (2019). Individualization and differentiation at teaching of pupils with cognitive development. *Insight: the psychological dimensions of society*, 1, 110-116. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-17>
- Law, Innovation and Technology, 8(2), 2016. P. 177-206. <https://doi.org/10.1080/17579961.2016.1250377>
- Моляко В. А., Кульчицкая Е. И., Литвинова Н. И. Психология детской одарённости. Киев: Общество "Знание" Украины, 1995. 82 с.
- Моляко В. О. Психологічні проблеми обдарованості та її виявлення. Київ: Магістр-S, 1999. 15 с.
- Morelock M. J. On the nature of giftedness and talent: Imposing order on chaos, *Roepers Review*, 19(1), 1996. P. 4-12, <https://doi.org/10.1080/02783199609553774>
- Музыка О. Л. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку. *Обдарована дитина*, 2, 2002. С. 17-23.
- Prokhorenko L. I., Kostenko T. M. Research of psychological and pedagogical typologization of mental developmental delay of schoolchildren. *Insight: the psychological dimensions of society*, (4), 2020. P. 111-131. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-7>
- Prokhorenko L., Popovych I., Sokolova H., Yarmola N., Forostian O. Research on reflective-evaluative competence in pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 10(46), 2021. P. 138-151. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.13>
- Prokhorenko L., Sokolova H., Forostian O., Kravets Y., Horbatiuk O. Typology of competence characteristics of pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 11(55), 2022. P. 172-181. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.18>
- Romanenko O. V. The development of sensory-perceptual processes of the psyche in conditions of norm and organic pathology (CP). *Insight: the psychological dimensions of society*, 4, 2020. P. 132-144. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-8>
- Silverman L. K. The construct of asynchronous development, *Peabody Journal of Education*, 72(3-4), 1997. P. 36-58. <https://doi.org/10.1080/0161956X.1997.9681865>
- Silverman L. K. The moral sensitivity of gifted children and the evolution of society. *Roepers Review*, 17(2), 2003. P. 110-116. <https://doi.org/10.1080/02783199409553636>
- Silverman L. K. Through the lens of giftedness, *Roepers Review*, 20(3), 1998. P. 204-210. <https://doi.org/10.1080/02783199809553892>
- Yakovleva S. D. INDIVIDUALIZATION AND DIFFERENTIATION AT TEACHING OF PUPILS WITH COGNITIVE DEVELOPMENT. *Insight: the psychological dimensions of society*, 1, 2019. P. 110-116. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-17>